

УДК 338.5

Євдоченко О.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної торгівлі
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

СУЧАСНА ДЕКОМПОЗИЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ ТА ПОСЛУГАМИ

MODERN COMPOSITION OF INTERNATIONAL TRADE IN GOODS AND SERVICES

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена сучасним особливостям розвитку міжнародної торгівлі, структурним змінам та аналізу динаміки її основних показників. Виділено та охарактеризовано найбільш конкурентні сектори на світовому ринку товарів і послуг, проаналізовано сучасні рейтингові позиції провідних експортерів та імпортерів, а також значну увагу приділено сучасним тенденціям розвитку світового ринку послуг.

Ключові слова: світовий ринок товарів та послуг, міжнародна торгівля, товарна і географічна структура світового експорту та імпорту, провідні експортери та імпортери.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрываются современные особенности развития международной торговли, ее структурные изменения и анализируется динамика основных показателей. Дана характеристика наиболее конкурентных секторов на мировом рынке товаров и услуг, проанализированы современные рейтинговые позиции экспортеров и импортеров, а также внимание уделено современным тенденциям развития мирового рынка услуг.

Ключевые слова: мировой рынок товаров и услуг, международная торговля, товарная и географическая структура мирового экспорта и импорта, ведущие экспортеры и импортеры.

ANNOTATION

The article is dedicated to the modern problems of the international trade development and to the analysis of its main indexes. The most competitive sector of world merchandise and services markets are characterized, and the world ranks of leading exporter's and importer's are analyzed. Also the key tendencies of world service markets are described.

Keywords: world merchandise and services markets, international trade, regional structure of world export and import, structure of world export and import by product, leading exporters and importers.

Постановка проблеми. Міжнародна торгівля була і залишається основною і однією з найбільш динамічних форм міжнародних економічних відносин. З початку дев'яностих років обсяги світового експорту зросли більш, ніж в 5 разів і досягли рівня 19 трлн. дол. 2009 рік став роком найбільшого падіння обсягів світової торгівлі за останні 20 років – на 20 % зменшилися обсяги світового експорту товарів і на 9 % – світового експорту послуг. Основною причиною такої рецесії була глобальна фінансова криза 2008-2009 років. Сьогодні аналітикам важко однозначно спрогнозувати розвиток світової торгівлі в зв'язку з проявами турбулентності глобального економічного середовища та посиленням геополітичної напруги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В роботі використано звіти міжнародних органі-

зацій, прогнози аналітиків та науковців для аналізу стану світової торгівлі та обґрунтування причин змін основних векторів її розвитку.

Завдання статті. Автором поставлено за мету виявити основні причини змін в обсягах світової торгівлі товарами та послугами протягом останніх років та обґрунтувати особливості сучасної регіональної та товарної її структур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структурно світовий ринок товарів і послуг сьогодні майже на 80 % складається з торгівлі товарами та на 20 % – з обміну послугами. З часу укладення Генеральної угоди з тарифів та торгівлі (ГАТТ – 1947р.) обсяги світового товарного експорту збільшилися у 313 разів, при цьому кожне десятиріччя відбувалось мінімум подвоєння цього показника, а у період 1963 – 1983 рр. – більш, ніж потроєння. (табл. 1).

Як свідчать дані таблиці, за цей період відбулись також значні зрушення у регіональній структурі світових експортних потоків. Так, якщо на початку 50-х років США були беззаперечним лідером з часткою світового експорту товарів майже 20%, що дорівнювало сумарному експорту Азії та Африки, то на сьогодні питома вага країни впала до 8,8%.

На сучасному світовому товарному ринку чітко виділяються два типи регіонів: з часткою у міжнародній торгівлі, що зростає, та з такою, що зменшується. Ще десять років назад до першої групи відносили, в першу чергу, Європу як регіон-лідер у світовій торгівлі (більше 45%). Проте вже сьогодні ситуація суттєво змінилася. До першої групи відносяться країни Азії, частка в світовому експорті товарів яких зросла з 14 % на початку 50-х років до 32 % у 2014 році (третина пропозицій); країни Середнього Сходу – збільшення частки на світовому ринку з 2 до майже 7 %.

Європа, Північна, Південна та Центральна Америка, а також країни Африки характеризуються зниженням питомої ваги регіонального експорту у загальносвітовому. Так, частка країн Європи зменшилася за десять років на 9 %, Північної Америки – на 2 %, частка інших країн коливається незначно.

Позитивною динамікою характеризується натовість експорт з країн СНД: за період з 1993

частка світового товарного ринку цих країн збільшилась з 1,5 % до 4 %. Натомість за цим критерієм розвитку зовнішньої торгівлі країни СНД на сьогодні випереджають країни Африки, а також Південної та Центральної Америки.

Небувалій в економічній історії динамізації міжнародної торгівлі сприяли становлення та розвиток глобальної торгової системи - спочатку на засадах ГАТТ, а з 1995 р. в межах Світової організації торгівлі. При цьому питома вага країн-членів ГАТТ / СОТ в світовому експорті збільшилась з 62,8 % до 97,3 %. Кількість країн-членів організації збільшилася з 112 у 1995 році до 154 у 2014 р. [1].

Структура регіональних ринків товарів за критерієм географічного походження імпорту є

досить неоднорідною, однак має декілька спільних рис та особливостей.

Першою такою особливістю є значні обсяги внутрішньорегіональної торгівлі: в Європі – 68,5 %, тобто попит на європейському ринку на близько 70 % задовольняється імпортом із країн Європи; в Азії – 52,3 %; в Північній Америці – 50,2 %; в інших регіонах – від 9 до 25 %. Серед інтеграційних угруповань ЄС став найбільшим експортером за останні 20 років – близько 33 % світового експорту, в той час як частка НАФТА склала 14 %, АСЕАН – 7%, ГСС – 6 %, МЕРКОСУР – 1,7 %, АС – 0,7 % [1].

Другою особливістю є потужна присутність європейських та азійських експортерів товарів на всіх регіональних ринках, причому з част-

Таблиця 1

Динаміка регіональної структури світового експорту товарами (1948–2014 рр.)

Регіони/ країни	Роки							
	1948	1963	1983	1993	2003	2007	2010	2014
Весь світ (млрд. дол.)	59	157	1838	3675	7375	13619	14851	18494
Весь світ, %	100	100	100	100	100	100	100	100
Північна Америка в т.ч. США	28,1	19,9	16,8	18,0	15,8	13,6	13,2	13,5
	21,7	14,9	11,2	12,6	9,8	8,5	8,6	8,8
Південна та Центральна Америка	11,3	6,4	4,4	3,0	3,0	3,7	3,9	3,8
Європа в т.ч. ЄС	35,1	47,8	43,5	45,4	45,9	42,4	37,9	36,8
	–	27,5	38,6	38,6	42,7	39,1	34,7	33,3
Країни СНД СРСР (бувчий)	–	–	–	1,5	2,6	3,7	4,0	4,0
	2,2	4,6	5,0	–	–	–	–	–
Африка	7,3	5,7	4,5	2,5	2,4	3,1	3,4	3,0
Середній Схід	2,0	3,2	6,8	3,5	4,1	5,6	6,0	7,0
Азія в т.ч. Китай Японія	14,0	12,5	19,1	26,1	26,2	27,7	31,6	32,0
	0,9	1,3	1,2	2,5	5,9	8,9	10,6	12,7
	0,4	3,5	8,0	9,9	6,4	5,2	5,2	3,7
Країни-члени ГАТТ / СОТ	62,8	75,0	78,4	89,4	94,3	94,1	94,2	97,3

Складено за даними *International Trade Statistics 2014 (WTO)* [1]

Таблиця 2

Провідні експортери та імпортери товарів в світі, 2014 рік

Місце країни	Експортери	Обсяг, млрд. дол. США	Частка, %	Річні зміни %	Місце країни	Імпортери	Обсяг, млрд. дол. США	Частка, %	Річні зміни %
1	Китай	2342	12,3	6	1	США	2413	12,6	4
2	США	1621	8,5	3	2	Китай	1959	10,3	0
3	Німеччина	1508	7,9	4	3	Німеччина	1216	6,4	2
4	Японія	684	3,6	-4	4	Японія	822	4,3	-1
5	Нідерланди	672	3,5	0	5	Великобританія	684	3,6	4
6	Франція	583	3,1	0	6	Франція	678	3,5	-1
7	Південна Корея	573	3,0	2	7	Гонг Конг	601	3,1	-3
8	Італія	529	2,8	2	8	Нідерланди	588	3,1	0
9	Гонг Конг	524	2,8	-2	9	Півд Корея	526	2,8	2
10	Великобританія	506	2,7	-7	10	Канада	475	2,5	0
Разом 10 країн		9542	50,2	-	Разом 10 країн		9962	52,2	-
Світовий експорт товарів*		19002,0	100,0	-	Світовий імпорт товарів		19091,0	100,0	-

Джерело: www.wto.org/statistics – офіційні дані Світової організації торгівлі

*- включаючи реекспорт та реімпорт

кою ринку від 13 % до 43 %. Що стосується європейських товарів, то вони становлять значну частину імпорту в країнах СНД, Близького Сходу та Африки.

В якості третьої особливості слід назвати досить рівномірну присутність країн Азії (в основному Китаю, Японії та Південної Кореї) на більшості регіональних ринків: Північна Америка – 33,3 % ринку; Середній Схід – 38,7 %, Африка – 32,4 %, Південна Америка та країни СНД – близько 25 % [1].

Ще десять років тому лідерами світової торгівлі були Сполучені Штати Америки, Німеччина, Японія, Франція та Великобританія. Саме ці країни, змінюючи іноді послідовність, традиційно очолювали списки найбільших експортерів та імпортерів. Проте в останні роки ситуація дещо змінилася. Китай став лідером за часткою в світовому товарному експорті, випередивши США, Німеччину та Японію. До основних експортерів, крім зазначених, сьогодні відносяться Нідерланди, Франція, Південна Корея, Італія, Гонг Конг та Великобританія. На десятку цих країн припадає понад половини світового товарного експорту (50,2 %) (табл. 2).

Частка експорту країн, що розвиваються, у 2014 році сягнула 44 % (26 % у 1995 році), в той же час частка розвинутих країн зменшилась з 70 % до 52 %.

Серед країн, що розвиваються основними експортерами є Сінгапур (2,2% світового експорту товарів) та Мексика (2,1%). Лідерами експорту серед країн Східної та Центральної Європи є: Росія – 11 позиція в рейтингу 2014 року – 2,6 % світового товарного експорту, Польща – 1,1 %, Чехія – 0,9 %, які входять також до складу 30 найбільших експортерів світу.

Провідними імпортерами товарів в 2014 році були: США – 12,6 % світового імпорту, Китай – 10,3 %, Німеччина – 6,4 %, Японія – 4,3 %,

Великобританія – 3,6 %, Франція – 3,5 %, Гонг Конг – 3,1 %, Нідерланди – 3,1 %, Південна Корея – 2,8 %, Канада – 2,5 %. На десятку цих країн припадає понад половини світового товарного імпорту (52,2 %). Разом питома вага 30 провідних торговельних партнерів становить 92,7 % світового товарного експорту та 90,9 % товарного імпорту [1].

В товарній структурі світового експорту чітко виділяються три основні групи товарів: 1) сільськогосподарська продукція, 2) паливо та продукція видобувної промисловості та 3) промислові товари. При цьому питома вага третьої групи має виражену тенденцію до зменшення, натомість частка другої групи суттєво зростає – з 13,3 % у 2001 р. до 20,5 % у 2014 р. (табл. 3).

Аналізуючи товарну структуру світового експорту сільгосппродукції, слід зазначити, основними постачальниками даної продукції на світовий ринок у 2014 році були країни Південної і Центральної Америки (30,6 % світового експорту даної продукції). Частки країн як Північної Америки, так і Африки склали приблизно 11 %, Європи – 10,6 %. Натомість найбільші частки в експорті палива та продукції видобувної галузі належать країнам СНД, Африки, Середнього Сходу та Південної і Центральної Америки.

В структурі світового ринку промислових товарів тільки одна товарна позиція – «хімічні продукти» – демонструє зростання протягом останніх десяти років, решта – падіння.

В умовах динамізації глобального конкурентного середовища сфера послуг набуває динамічного розвитку та стає одним із впливових чинників, від яких залежить зростання економіки, підвищення конкурентоспроможності країни на світових ринках, покращення добробуту населення. У 2014 р. світовий експорт послуг досяг позначки у 4,4 трлн. дол. США.

Таблиця 3

Динаміка товарної структури світового експорту, %

Групи товарів	Роки						
	2001	2003	2005	2006	2007	2010	2014
Всі товари	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
С/г продукція	9,1	9,2	8,3	8,0	8,5	9,2	9,5
Паливо та продукція видобувної галузі	13,3	13,1	17,6	19,3	19,5	20,4	20,5
Промислові товари	74,8	74,5	71,6	70,1	69,8	67,1	66,2
залізо та сталь	2,2	2,5	3,1	3,2	3,5	2,8	2,6
хімічні продукти	9,9	10,9	10,8	10,6	10,9	11,5	11,1
напівфабрикати	7,2	7,2	6,9	6,7	6,6	-	-
автомобілопродукція	9,4	9,9	12,7	12,4	8,7	7,4	7,5
офісне і телекомунікаційне обладнання	13,8	12,8	12,5	12,3	11,1	10,8	9,7
інші машини і обладнання	17,7	17,0	12,5	12,3	12,1	-	-
текстиль	2,5	2,3	2,0	1,9	1,7	1,7	1,7
одяг	3,3	3,1	2,7	2,6	2,5	2,4	2,6
інші споживчі товари	8,8	8,8	8,3	8,0	8,0		
Товари, що не підлягають класифікації	2,8	3,1	2,5	2,6	2,2	3,3	3,8

Розраховано за даними Світової організації торгівлі: www.wto.org/statistics (Annual world trade report 2002, 2004, 2006, 2007, 2011, 2014) [1]

Міжнародна торгівля послугами має ряд специфічних рис порівняно з традиційною торгівлею товарами. По-перше, на відміну від товарів послуги надаються (виробляються) та споживаються в основному одночасно і не підлягають зберіганню. По-друге, міжнародна торгівля послугами тісно пов'язана з торгівлею товарами; ці сектори мають стимулюючий вплив один на одного (аналіз ринків, маркетингове консультування, транспортування, реклама, передпродажне і після продажне обслуговування), тому в останні роки секретаріат СОТ виділив окрему статистичну групу послуг–послуги, супутні продажу товарів. По-третє, сфера послуг, як правило, більше захищається державою від іноземної конкуренції, ніж сфера матеріального виробництва, крім того, транспорт і зв'язок, фінансові та страхові послуги в багатьох країнах традиційно знаходяться у повній або частковій власності держави та суворо контролюються нею, внаслідок цього в міжнародній торгівлі послугами існує більше протекціоністських перешкод і конкурентних бар'єрів, ніж у торгівлі товарами (хоча останнім часом завдяки ГАТС спостерігається значна лібералізація торгівлі такими послугами). Крім того, не всі види послуг, на відміну від товарів, можуть бути придатні до широкого залучення в міжнародний обмін (це стосується насамперед побутових і комунальних послуг).

Протягом останніх десятиріч міжнародна торгівля послугами характеризувалася меншими «перепадами» в розвитку, ніж торгівля товарами. На сьогодні сфера послуг активно розвивається у всіх регіонах світу.

Аналізуючи дані таблиці 4, слід відзначити, що в міжнародній торгівлі послугами важливу роль відіграють країни Європи, Азії та Північної Америки, частка яких в світовому експор-

ті послуг перевищує 85 %. Європа є провідним регіоном в світовій торгівлі послугами, на який припадає майже 50 % світового експорту та імпорту. Друге та третє місця відповідно посідають такі регіони як Азія та Північна Америка. Частка ж інших регіонів становить близько 10% (табл. 4).

З середини 90-х років найшвидшими темпами розвивався сектор комп'ютерних та інформаційних послуг, сягаючи середньорічно 18 %. У 2014 році обсяг світового експорту даного виду послуг склав 302 млрд. дол. Нові економіки, в основному Азійські, стали важливими експортерами комп'ютерних послуг. Частка регіону в світовому експорті зросла з 8 % у 1995 році до 29 % у 2014 році. Європа залишилася найбільшим експортером даного виду послуг – 58 % світового експорту, натомість частка Північної Америки зменшилась.

У видовій структурі міжнародної торгівлі послугами на сьогодні виділяють основні групи: послуги, супутні продажу товарів, транспортні, туристичні та інші комерційні послуги. З 2005 року видова структура експорту комерційних послуг зазнала суттєвих змін. Так, частка транспортних послуг зменшилася з 22,4 % до 19,3 %, туристичних послуг – з 26,4 до 25,1%, супутніх послуг – з 3,6 до 3,2 %. Натомість частка інших комерційних послуг зросла з 47,7 % до 52,4% [1].

Аналізуючи видову структуру світового експорту послуг, слід зазначити, що протягом останніх 20 років зростання експорту фінансових послуг склало 11%, інших ділових послуг – 10%, ліцензійних платежів та роялті – 9%, послуг зв'язку – 8 %, страхових послуг – 8 %, туристичних – 6%, культурних та рекреаційних послуг – 5%, конструкторських – 5 %. На десятку країн світу припадає 51,9 % обсягів

Таблиця 4
Динаміка географічної та видової структури світового експорту комерційних послуг, млрд. дол. та %

Світовий експорт 4 940 млрд.								
	Послуги, пов'яз. з експортом товарів		Транспортні послуги		Подорожі		Інші комерційні послуги	
	Обсяг, млрд. дол. США	Частка, %	Обсяг, млрд. дол. США	Частка, %	Обсяг, млрд. дол. США	Частка, %	Обсяг, млрд. дол. США	Частка, %
Світ	160 (3,2%)	100	955 (19,3%)	100	1240 (25,1%)	100	2585 (52,4%)	100
Північна Америка	21	13,3	104	10,9	212	17,1	458	17,7
Південна і Центральна Америка	4	2,5	29	3,1	55	4,4	58	2,3
Європа	86	54,3	468	49,0	483	39,0	1364	52,8
ЄС (28)	83	52,6	414	43,3	425	34,3	1243	48,0
СНД	6	3,5	41	4,3	23	1,8	42	1,6
Африка	2	1,2	29	3,1	43	3,4	26	1,0
Близький Схід	0	0,2	30	3,2	52	4,2	43	1,7
Азія	39	24,9	253	26,4	372	30,0	594	23,0

Джерело: розраховано за даними Світової організації торгівлі: www.wto.org/statistics (Annual world trade report 2014) [1]

Таблиця 5

Провідні експортери та імпортери послуг в світі, 2014 рік

Місце країни	Експортери	Обсяги, млрд. дол. США	Частка %	Місце країни	Імпортери	Обсяги, млрд. дол. США	Частка %
1	США	688	13,9	1	США	452	9,4
2	Великобританія	337	6,8	2	Китай	382	8,0
3	Франція	267	5,4	3	Німеччина	326	6,8
4	Німеччина	266	5,4	4	Франція	248	5,2
5	Китай	232	4,7	5	Великобританія	197	4,1
6	Нідерланди	187	3,8	6	Японія	190	4,0
7	Японія	158	3,2	7	Нідерланди	156	3,3
8	Індія	156	3,2	8	Індія	147	3,1
9	Сінгапур	140	2,8	9	Ірландія	142	3,0
10	Іспанія	134	2,7	10	Сінгапур	141	3,0
Разом 10 країн		2565	51,9	Разом 10 країн		2381	49,8
Світовий експорт послуг		4940,0	100,0	Світовий імпорт послуг		4780,0	100,0

Джерело: www.wto.org/statistics – офіційні дані Світової організації торгівлі (Annual world trade report 2014) [1]

світового експорту та 49,8 % імпорту комерційних послуг. Основні позиції в рейтингу посідають високо розвинуті країни світу (насамперед, США, Велика Британія, Німеччина, Японія, Франція), але в рейтингу лідерів представлено і країни, що розвиваються, - Китай, Індію та Сінгапур (табл. 5). Частка та роль цих країн в експорті послуг на міжнародних ринках щорічно зростає.

Спеціалізація країни на тому чи іншому виді послуг безпосередньо пов'язана з рівнем її економічного розвитку. У високорозвинених країнах частка послуг збільшується внаслідок зростання продуктивності праці і скорочення зайнятості в промисловості, сільському господарстві, будівництві, а також за рахунок пропозиції нових послуг.

Висновки. Таким чином, з огляду на проведений аналіз сучасного стану розвитку світової торгівлі товарами та послугами, слід виділити наступні її особливості: 1) на сучасному світовому товарному ринку чітко виділяються два типи регіонів: з часткою у міжнародній торгівлі, що зростає, та з такою, що зменшується. Ще десять років назад до першої групи відносили, в першу чергу, Європу як регіон-лідер у світовій торгівлі, то вже сьогодні до першої групи

відносяться країни Азії, частка в світовому експорті товарів яких зросла в 2,3 рази, та країни Середнього Сходу – збільшення частки на світовому ринку в 3,5 разів; 2) значні обсяги внутрішньорегіональної торгівлі та потужна присутність європейських та азійських експортерів товарів на всіх регіональних ринках; 3) у товарній структурі світового експорту чітко виділяються три основні групи товарів: сільськогосподарська продукція; паливо та продукція видобувної промисловості та промислові товари. При цьому питома вага третьої групи має виражену тенденцію до зменшення, натомість частка другої групи суттєво зростає; 4) відбувається активний розвиток сфери послуг у більшості країн світу. Протягом останніх десятиріч міжнародна торгівля послугами характеризувалася меншими «перепадами» в розвитку, ніж торгівля товарами; 5) спеціалізація країни на тому чи іншому виді послуг безпосередньо пов'язана з рівнем її економічного розвитку тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Офіційний сайт Світової організації торгівлі – World trade report: 2000, 2001, 2004, 2008, 2011, 2014. – Доступ до ресурсу – www.wto.org/statistics.